

FAZIL HÜSNÜ DAĞLARCA'NIN “BALİNA İLE MANDALİNA” KİTABININ BİR DERS ARACI OLARAK TÜRKÇE ÖĞRETİMİNDE KULLANILMASI

A REVIEW OF THE USE OF FAZIL HÜSNÜ DAĞLARCA'S BOOK “BALİNA İLE
MANDALİNA” AS A TEACHING TOOL IN TURKISH TEACHING

İrem BAYRAKTAR¹, Sıdıka ERKOÇ²

Öz

Bu çalışmada, Fazıl Hüsnü Dağlarca'nın bir çocuk kitabı olan *Balina ile Mandalina* incelenerek kitabın Türkçe öğretiminde kullanılmasına yönelik değerlendirmeler yapılmıştır. Çalışmada, *Balina ile Mandalina* kitabının Türkçe derslerinde verimli bir şekilde kullanılması amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda *Balina ile Mandalina* kitabı, 2019 Türkçe Dersi Öğretim Programı esas alınarak dinleme/izleme, konuşma, okuma (akıcı okuma, söz varlığı, anlama) ve yazma kazanımları dikkate alınarak incelenmiştir. Çalışmada, doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır. Bu yöntem doğrultusunda, *Balina ile Mandalina*'nın temel dil becerilerinin öğretilmesine esas teşkil edecek unsurları değerlendirmeye alınmıştır. Bu değerlendirme sonucunda ulaşılan veriler kazanım açıklamaları ile birlikte bulgular bölümünde sunulmuştur. Çalışmada, 1-8. sınıf Türkçe derslerinde kullanılabilir örnek uygulamalara da yer verilmiştir. Yapılan değerlendirmeler doğrultusunda, *Balina ile Mandalina* kitabının Türkçe derslerine kaynaklık edeceği sonucuna ulaşılmıştır. Kitabın aynı zamanda öğrencilerin farklı metin türlerini görmelerini ve Türkçenin imkânlarını anlamalarını sağlaması bakımından önemli bir yerde olduğu çalışmanın sonuçları arasındadır.

Anahtar Kelimeler: Türkçe öğretimi, çocuk edebiyatı, şiir-hikâye, Fazıl Hüsnü Dağlarca

Abstract

In this study, “Balina ile Mandalina”, a children's book by Fazıl Hüsnü Dağlarca, was examined and evaluated for the use of this book in Turkish teaching. It was aimed to use the book “Balina ve Mandalina” efficiently in Turkish lessons with the study. For this purpose, the book “Balina ile Mandalina” was investigated based on the 2019 Turkish language curriculum and by taking into account listening/monitoring, speaking, reading (fluent reading, word presence, understanding) and writing achievements. The document review method was used in the study. According to this method, the elements that would be the basis for teaching the basic language skills of “Balina ile Mandalina” were evaluated. The data obtained as a result of this evaluation are presented together with the learning outcome explanations in the results section. Examples of applications that can be used in Turkish lessons from 1st grade to 8th grade are also included in the study. According to the evaluations, it was concluded that the book of “Balina ile Mandalina” would be a source for Turkish lessons. The fact that the book is also important in terms of allowing students to see different types of text and understand the possibilities of Turkish is among the results of the study.

Keywords: Turkish teaching, children's book, poetry-story, Fazıl Hüsnü Dağlarca

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Türkçe Eğitimi Ana Bilim Dalı, irem.urhan@omu.edu.tr, Orcid: 0000-0002-3789-6731

² Türkçe Öğretmeni, Millî Eğitim Bakanlığı (Yüksek Lisans Öğrencisi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Türkçe Eğitimi Ana Bilim Dalı, sdkaerkoc@gmail.com, Orcid: 0000-0002-4025-6516

Makale Türü: Araştırma Makalesi – Geliş Tarihi: 29.12.2020 – Kabul Tarihi: 02.04.2021

DOI:10.17755/esosder.849321

Atıf için: Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 2021;20(79): 1187-1204

GİRİŞ

Fazıl Hüsni Dağlarca, eserlerinin sayısı ve hacmi bakımından Tanzimat'tan bu yana Türk şiirinin en verimli sanatçılarından biri olarak kabul edilir. Eserlerinde, kendine has hayaller, benzetmeler, semboller hazinesinden kuvvet alarak mağara dönemi insanından, modern çağın insanına, insanoğlunun iç ve dış dünyasına, yurt ve dünya insanına yönelik çok yönlü davranış ve çatışmaları işlemiştir. İlk kitabı “Havaya Çizilen Dünya” (1935) ile ölçülü, uyaklı ve âşık tarzı denemeleri ortaya koyan Dağlarca, ikinci kitabı “Çocuk ve Allah” (1940)'ın çıkması ile uyandırdığı ilgi ve dikkat yıllardan beri hiç eksiltmeden devam ettirerek Cumhuriyet döneminin en verimli şairleri arasına katılmıştır (Necatigil, 2004, s. 136). Dağlarca, yaşadığı zamana yeni bir şiir anlayışı getirmiştir. Nabi'nin ön sözünü yazdığı Dört Kanatlı Kuş (1985, s. 9)'ta Ataç'ın yazısından aktardığı ifadede, Dağlarca'nın öteki şairlerden farklı olduğu, eskilere benzemediği gibi yenilere de benzemediği, kullandığı dilin, kalıpların ve konuların başka olduğu belirtilmiştir.

Dağlarca aynı zamanda, Türk şiirinin 1940'lardan 2000'li yıllara kadar en çok ürün veren şairi olmuştur. Şiirde bu kadar çok ürün vermesi, aynı zamanda şairin şiiri ustalıklı kullanması ve şiir üzerinde yaptığı farklı deneylerden zenginlikle çıkabilmesinden gelir. Farklı biçimlerle yazdığı şiirlerinde hep başarıya ulaşmış ve bu nedenle hep kendine özgü bir şair olarak kalmıştır (Fişekçi, 2008, s. 56). Anlaşıyor ki şair, şiire tutkundur ve bu tutkusunu şöyle dile getirir: “Her şiirden sonra sana yüz sopa deseler varım. Öyle severim şiir yazmayı, doyamam... İki parmak, bir gözüm kalıncaya dek her şeyimi vermeye hazırım şiir için. Şiir benim yakamı bırakmaz. Geceleri uyutmaz. Şiirsiz üşürüm. Ne giysen üzerine şiirsiz ısınmam... Ben şiiri ne çok seversem, o da beni öyle sever. Şiirle sevgimiz karşılıklıdır.” (Oral, 1988, s. 7-8).

Dağlarca'nın şiire olan sevgisi, çocuklar için yazdığı şiirlerde de görülür. Çocuk şiirlerini kaleme aldığı kitapları da sayıca fazla olan şair: “Beni ne kadar çok çocuk okursa, o kadar çok yaşarım.” der (Oral, 1988, s. 8). Bu yönüyle Dağlarca, çocuk okurların varlığını göz önünde bulundurarak onlara göre bir edebiyat meydana getirdiğini de açıklamış olur. Böylelikle şairin çocuklar için yazdığı şiirleri de ön plana çıkmaktadır. Türk edebiyatına kazandırdığı 100'den fazla şiir kitabıyla önemli bir yere sahip olan Dağlarca'nın çocuklar için yazdığı 20'den fazla şiir kitabıyla da çocuk edebiyatında önemli bir yerde olduğu aşikârdır.

Türk edebiyatında şiir ve hikâye birbirine çok yakın iki yazınsal tür olarak görülür. Hikâyenin içinde şiirsel bir anlatım olabileceği gibi şiirin içinde de bir hikâye anlatılıyor olabilir. Türk edebiyatı eserlerinde bu örneklerle karşılaşmak mümkündür. Orhan Veli'nin şiirlerinde hikâyeye, Sait Faik'in hikâyelerinde şiire sıklıkla rastlanır. Dağlarca'nın şiirlerinde de bir hikâyeye rastlamak sıklıkla mümkündür.

Çalışmada ele alınan eser, Dağlarca'nın 1977 yılında ilk baskısını yaptığı *Balina ile Mandalina* kitabıdır. Dört Kanatlı Kuş (1985, s. 257)'ta Dağlarca'nın *Balina ile Mandalina*'yı en sevdiği çocuk kitabı olarak nitelendirdiği belirtilmektedir. Aynı eserde, Türk şiirinde bitki ile hayvan ilişkisini işleyen ilk örnek olma özelliğini taşıyan *Balina ile Mandalina*'da, “Küçük mandalina ile dev balinanın evrensel arkadaşlığında toplum mu isterseniz, kardeşlik mi istersiniz, barış mı istersiniz, hepsi var.” açıklamaları ile bu kitabın çok yönlü özelliklerine dikkat çekilmektedir.

Balina ile Mandalina, bir şiir kitabıdır; ancak bu şiir kitabında bir hikâye anlatılmaktadır. Kemal (2001, s. 20); hikâyeye ilgisi yok gibi görülse de her şiir bir hikâyedir, der. Bu hikâyeye, şairin kendi hikâyesi olabilir, şiirin anlatmak istediği hikâyeye de olabilir. Narlı (2014, s. 82) da bu görüşü destekler; çoğu şairin şiirlerinde dar veya geniş

hikâyeler olduğunu ve okurun, şiirdeki bu hikâyeyi dilin öyküsel düzleminde kavrayabildiğini söyler. Hatta eğitim hayatının vazgeçilmez şiirlerinin tamamının bir hikâyesi olan şiirler olduğunu hatırlatır. *Fahriye Abla, Yaş Otuz Beş, Kaldırımlar* şiirleri gibi. Dolayısıyla bu çalışmanın inceleme dokümanı olan *Balina ile Mandalina* kitabı için bir şiir-hikâye kitabı nitelmesi yapılabilir. Çünkü bu şiir kitabında okur, balina ile mandalınanın hikâyesiyle karşılaşmaktadır.

Bir hikâyeyi nesir yerine şiir formunda yazmaya karar vermenin sebebi oldukça açıktır. Çünkü hikâyede anlatma ön plana çıkarken şiirde daha ziyade gösterme ön plana çıkar. Böylece, imgenin varlığı arttıkça metnin etkileyiciliği de aynı oranda artar. Başka bir deyişle, hikâyede anlatmayı, şiirde ise göstermeyi tercih eden sanatçı, manzum bir hikâyede aslında ikisini birden başarmış demektir. Böylece, şiir formunda dile getirilen bir hikâye hem anlatmaktadır hem de göstermektedir (Tökel, 2014, s. 109-110). Dağlarca'nın çocuklar için yazdığı bu şiir-hikâyede de her ikisinin başarmış olduğu görülmektedir.

Bir hikâyeyi ya da açık bir olay örgüsünü barındıran şiirde, tıpkı hikâyelerde olduğu gibi kişiler ve karakterler kadrosunun da bulunduğu görülmektedir. Doğrudan ya da dolaylı olarak karakter betimlemeleri, yer ve zaman bilgileri, hikâye anlatımındaki gibi anlatıcı konuşurma yöntemleri de kullanılabilir. Hatta tarihsel ya da geleneksel bir olayı tekrar ele alan veya toplumsal bir olayı destanlaştıran şiirlerde karakterlerin sayıca fazla olduğu bazen modern hikâye kişilerinin sayısını geçtiği de görülmektedir. Mehmet Akif'in şiirleri, Nazım Hikmet'in *Şeyh Bedreddin'i, Kuva-yı Milliye'si* Sezai Karakoç'un *Leyla ile Mecnun'u* karakter açısından zengin şiirlere örnek gösterilebilir (Narlı, 2014, s. 83). Dağlarca'nın bu şiir-hikâyesinin başlığından da anlaşılacağı üzere Balina ile Mandalina ana karakterler; Kara Kaptan, Kambur, Deli Kaptan, Tekgöz yardımcı karakterlerdir.

Aynı zamanda bir hikâye unsuru olarak kabul edilen anlatıcı ile şiirin ana hikâyesinde yer alan kahramanların konuşması ile karşılaşılır. Hikâye, Mandalina'nın bir gemiden denize düşmesini anlatması ile başlar ve daha sonra karşılaştığı Balina da hikâyede anlatıcı görevini üstlenerek olay örgüsünü devam ettirir. Hikâyenin önemli unsurlarından biri olan mekân ise, soğuk suların -Norveç, Almanya, Hollanda, Belçika, Fransa, Portekiz- sıcak sulara -İspanya, İtalya, Yunanistan, Akdeniz- doğru uzanan denizlerde anlatılmaktadır.

Dağlarca'nın çocuklar için yazdığı şiirlerde kısa, çarpıcı ve etkili anlatımlar şiirlerine söyleyiş özelliği katarken çocuk okurları da kendisine çeker. Dağlarca'nın şiirlerinde bulunan bu özellikler okuma ve dinleme isteği uyandırırken aynı zamanda bellekte kolayca saklanabilecek dilsel düzenlemeleri de beraberinde getirir. Böylece, bir yandan Türkçenin anlam kurmadaki yaratıcılığı sezdirilirken bir yandan da çocuğun kavramsal gelişimi desteklenir. Dağlarca'nın şiirlerindeki bu anlatım gücü, çocuğu duymaya, düşünmeye ve düşlemeye yönlendirir (Sever, 2013, s. 173).

Balina ile Mandalina, gerek şiirin muhteva ettiği anlatım özelliklerini ve anlatım gücünü yansıtmaya gerekse hikâyenin ana unsurlarını içinde barındırması ve hikâyenin anlatma gücünü kullanması bakımından çocuklar için bir şiir-hikâye kitabı örneği olarak edebiyatımızda yerini almıştır. Kitap, çocuk okurları hem şiire hem de hikâyeye yakınlaştırması bakımından önemlidir. Çocuk edebiyatının önemli yazarları arasında sayılan ve çocuklar için çok fazla sayıda eseri kaleme almış olan Dağlarca'nın şiirinin gücünün küçük yaşlarda tanınması aynı zamanda Türkçenin zenginliklerinin farkında olunması açısından da önemlidir.

***Balina ile Mandalina* Kitabının Kısa Tanıtımı ve Özeti**

Kitap, “önsöz yerine, tanışma, yansımalar, yolculuk ve kalan” bölümlerinden oluşan bir şiir-hikâye kitabıdır. Bu bölümler, bir hikâyenin anlatıldığı şiirlerden oluşmaktadır ve

“Yansımalar” ve “Kalan” bölümleri hariç her bölümdeki şiirin bir başlığı vardır. Kitap, çocuk edebiyatı eserlerine resimler çizen Mustafa Delioğlu tarafından kapakta ve metin boyunca resimlenmiştir.

Balina ile Mandalina, anlatılan hikâyeye giriş mahiyetinde “yıldızlar oyunu, güneşli geceler oyunu, dalgalar oyunu, gemiler oyunu, buzullar oyunu başlıklarından oluşan yıldızları, güneşi, dalgaları, gemileri ve buzulları tasvir eden şiirlerden oluşmaktadır. Yazar da hikâyenin bu giriş bölümünü “önsöz yerine” başlığı ile nitelendirmiştir.

“Tanışma” bölümü hikâyenin ana karakterlerinin betimlendiği, karakterlerin karşılaştığı ve olay örgüsünün başladığı şiirlerden oluşan bölümdür. Olay, ana karakterlerden biri olan Mandalina’nın anlatımıyla gemide bir çocuğun elinden soğuk sulara düşmesiyle başlar. Memleketinden (Akdeniz) uzaklaşmış olmanın verdiği tedirginlikle etrafını inceleyen Mandalina, hikâyenin bir diğer ana karakteri olan Balina ile karşılaşır ve birbirlerini ilk defa gören bu iki karakter tanışmaya başlar. Mandalina, sıcak ülkelerde bir ağaçta yetiştiğini, rengini, kokusunu anlatır; Balina ise nasıl yüzdüğünü, yönünü nasıl bulduğunu, koku alamadığını, yüzgecini anlatır. Gittikçe üşüyen Mandalina, onu ağzının içinde ısınmaya davet eden Balina’nın teklifini kabul eder ve uzun, sıcak ve güzel bir uykuya dalar.

“Yansımalar” bölümünde başlıkları olmayan sevgi ve yalnızlık temalı şiirler bulunmaktadır. “Yolculuk” bölümü hikâyenin ilerlediği bölümdür. Balina, Mandalina uyurken onu ülkesine götürmeye karar verir ve Mandalina çok sevinir. Soğuk ülkelere doğru hızlıca yola çıkarlar. Norveç, Almanya, Hollanda, Belçika, Fransa, Portekiz, İspanya, İtalya, Yunanistan, Adalar ve nihayet Akdeniz. Mandalina ulaşır ülkesine. Mandalina’yı ülkesine bırakmanın sevinci ve ondan ayrılmanın acısıyla Balina, dönüş yolculuğuna başlar. Ancak balıkçıların Akdeniz’de bir balina olduğunu fark etmeleri ve onu avlamaları sonucu Balina ölür. Hikâye “Yolculuk” bölümünde son bulurken “Kalan” bölüm olan son bölümde Anlaşılmayan olay/Şaşkın Balina/Sınırını bilmemek adıyla bestelenen bir operanın anlatıldığı tek bir şiir bulunmaktadır.

Çalışmanın Amacı

Metinler, Türkçe öğretiminde önemli bir yere sahiptir. Türkçenin zenginliği, inceliği ve gücü metinler aracılığıyla öğrencilere ulaşır. Bu nedenle, Türkçe derslerinde öğrenci, ne kadar çok metinle karşılaşarsa Türkçenin bilgisine ve anlatım gücüne de o oranda hâkim olacaktır. Türkçe derslerinde ders kitapları dışında kalan metinleri de okumak ve üzerine çalışmak gereklidir. Bu çalışmada, Fazıl Hüsni Dağlarca’nın çocuklar için yazdığı *Balina ile Mandalina* kitabının Türkçe derslerinde verimli bir şekilde kullanılması amaçlanmıştır.

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Bu çalışmada, nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi kullanılmıştır. Doküman incelemesi, gözlem ve görüşmenin yapılamadığı durumlarda, araştırılması hedeflenen olguları ortaya çıkarmak için yazılı ve görsel materyallerin analizini kapsar (Yıldırım ve Şimşek, 2011, s. 187). Bu analiz, kaynakların bulunması, okunması, not alınması ve değerlendirilmesi esasına dayanan işlemleri kapsar (Karasar, 2013, s. 183).

İncelenen Dokümanlar

Çalışmanın inceleme dokümanı Fazıl Hüsni Dağlarca’nın *Balina ile Mandalina* kitabıdır. Kitap, ilk baskısını 1977 yılında yapmıştır. Çalışmada, kitabın 2019 yılında Yapı Kredi Yayınları tarafından yapılmış 26. baskısı incelenecektir. *Balina ile Mandalina*,

“Dağlarca Çocuklarda Dizisi” içinde yer alan bir kitaptır. “Dağlarca Çocuklarda Dizisi”nde 26 şiir kitabı yer almaktadır.

Balina ile Mandalina kitabı, Dağlarca'nın çocuklar için kaleme aldığı bir şiir-hikâye kitabıdır. Kitap, şiir ve hikâyenin özelliklerini barındırmasının yanı sıra Türkçe öğretiminde verimli bir şekilde kullanılabilmesi düşüncesi ile inceleme dokümanı olmuştur. Kitabın hacim olarak kısa olması dolayısıyla kolay okunabilir olması ve böylece dil bilgisi etkinliklerinin kitaptan hareketle yapılabilmesi, kitabın kısa hacmine rağmen söz varlığı açısından zengin olması, Türkçe derslerinde tiyatro ve drama yönteminin kullanılmasına uygun olması ve temel dil becerilerinin geliştirilmesine katkı sağlaması bakımından *Balina ile Mandalina* inceleme dokümanı olarak ele alınmıştır.

Çalışmanın bir diğer inceleme dokümanı Türkçe Dersi Öğretim Programı'dır. Millî Eğitim Bakanlığı tarafından ilkököl ve ortaoköl 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 ve 8. sınıf seviyelerini kapsayan program 2019 yılında yayınlanmıştır. *Balina ile Mandalina* kitabının Türkçe derslerine kaynaklık etmesi bakımından Türkçe derslerinin kılavuzu olan program, çalışmada inceleme dokümanı olarak ele alınmıştır.

Verilerin Analizi

Çalışmada, *Balina ile Mandalina* kitabının Türkçe derslerinde verimli bir şekilde kullanılması amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda verilerin analizi Türkçe Dersi Öğretim Programı (2019) esas alınarak yapılmıştır. Türkçe Dersi Öğretim Programı, 1. sınıftan 8. sınıfa kadar bütün sınıf seviyelerini kapsamaktadır. Programda, Türkçe derslerinin ilkökolden ortaokula bir bütünlük içerisinde olması gerektiği düşüncesinden hareketle, bu çalışmada da ilkököl ve ortaoköl kademelerini ayırmadan analiz yapılmıştır. Türkçe Dersi Öğretim Programı'nın temel yapısı bu çalışmada da korunmuştur. Bu sebeple, *Balina ile Mandalina* kitabı, Türkçe Dersi Öğretim Programı'nın yapısına uygun olarak temel dil becerileri başlığı altında dinleme/izleme, konuşma, okuma (akıcı okuma, söz varlığı, anlama), yazma beceri ve kazanımları dikkate alınarak analiz edilmiştir.

BULGULAR

***Balina ile Mandalina* Kitabının Dinleme/İzleme Becerisine İlişkin Kazanımlarına Ait Bulgular**

Türkçe Dersi Öğretim Programı'nın 1. sınıftan 8. sınıfa kadar öğrenciye kazandırılmak istenen dinleme/izleme becerisine ait kazanımları ve açıklamaları incelendiğinde *Balina ile Mandalina* kitabından fayda sağlanacağı görülmektedir.

Kitabın dinleme/izleme etkinlikleri kapsamında kullanılabilir olmasının en önemli özelliklerinden birisi de bu kitabın bir ders saatinde öğretmenin okuyabileceği uzunlukta olmasıdır.

Balina ile Mandalina, metin boyunca resimlenmiştir. Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda “Görselden/görsellerden hareketle dinleyeceği/izleyeceği metin hakkında tahminde bulunur.” kazanımı ile 1., 2., 3. ve 4. sınıf öğrencilerinin gördüklerinden yola çıkarak dinleyecekleri metinle ilgili tahminde bulunabilmeleri amaçlanmıştır. Bu yönüyle, kitabın gerek kapağının gerekse içerisinde bulunan resimlerin yansıtılması yoluyla, öğrencilerin metni dinlemeden önce metin hakkında tahminde bulunma becerilerinin geliştirilmesi mümkündür.

2. sınıftan itibaren bütün sınıf seviyelerinde “Dinlediklerine/izlediklerine farklı başlıklar önerir.” kazanımı yer almaktadır. Kitabın karakterleri *Balina ile Mandalina*'nın hikâyesi, öğrencilerin bu hikâyeden çok farklı başlıklar çıkarmasına izin vermektedir.

Öğretmenin sınıfta metni okumasıyla dinleyen öğrenciler, metnin detaylarından yola çıkarak yaratıcı, özgün başlıklar üretmeye gayret edeceklerdir. Metne uygun farklı başlıklar koyma bu sebeplerle öğrencilerin aynı zamanda üst düzey düşünme becerilerini de geliştirmeye yardımcı olacaktır.

“Dinlediği/izlediği hikâye edici metinleri canlandırır.” kazanımı ile Türkçe Dersi Öğretim Programı’nda 3. sınıftan itibaren öğrencilerin dinlediği ya da izlediği metinleri canlandırma becerisine sahip olmaları gerektiği belirtilmiştir. *Balina ile Mandalina*’yı, Türkçe öğretmenin bir ders saatinde öğrencilerine okumasıyla birlikte metinde bulunan iki ana karakter ve yardımcı karakterler belirlenerek öğrencilere dinledikleri bu metni Türkçe dersinin ikinci saatinde sınıfta canlandırma çalışmaları yaptırılabilir. Böylece, öğrenciler metni öğretmenlerinden dinledikleri için akılda tutma becerisini daha çok geliştirebilecek ve canlandırma çalışmasında metnin detaylarını unutmamaya özen göstereceklerdir.

Metnin sınıfta öğrencilere dinletilmesi, dinleme stratejilerini de kullanmayı gerektireceğinden öğrencilere not alarak, grup hâlinde, katılımlı, katılımsız, empati kurarak, seçici, yaratıcı, eleştirel dinleme stratejilerinin de kazandırılması sağlanacaktır. Bu stratejilerin tamamı kullanılabilmesi gibi söz gelimi “empati kurarak dinleme” stratejisini öğrenci, kitabın ana karakterlerden biri olan Mandalina’nın gemiden düşmesiyle duyduğu kaygı, üzüntü, yalnızlık; Balina’nın ona yardım etmesiyle dayanışma, güven, dostluk, iyilikseverlik, yardımlaşma erdemleri ve duygularından yola çıkarak kullanacaktır. Öğrencilere Balina ile Mandalina’nın fiziksel özelliklerinin ne olduğu gibi “önceden hazırlanmış sorular dağıtılarak öğrencilerden bunların cevaplarını bulmaya yönelik olarak dinlemeleri/izlemeleri” istenebilir (MEB, 2006, s. 63). Öğrenciler bu sorunun cevabını kitabın tanışma bölümünü dikkatle dinleyerek bulabilir. “Yaratıcı dinleme” stratejisini ise öğretmenin, Mandalina’nın vatanına ulaşmasını sağladıktan sonra dönüş yolunda avlanan Balina’nın üzücü hikâyesinin değiştirilmesini istemesiyle gerçekleştirebilecektir.

1.sınıfta “Dinlediklerinde/izlediklerinde geçen olayların gelişimi hakkında tahminde bulunur.” kazanımı diğer bütün sınıf seviyelerinde “Dinlediklerinde/izlediklerinde geçen olayların gelişimi ve sonucu hakkında tahminde bulunur.” kazanımı ile ifade edilmiştir. *Balina ile Mandalina* kitabının hikâyesinin gerek olayların gelişimi gerekse sonucu için öğrencilerden tahminde bulunmaları istenebilir. Özellikle kitabın sonu, Mandalina’ya yardım eden Balina’nın avlanması ile bitmektedir. Kitabın sonu öğrencilere okunmadan onlardan kitabın sonunun nasıl biteceğine ilişkin tahminler alınarak bu kazanımın gerçekleşmesi sağlanabilir.

“Dinlediklerini/izlediklerini özetler. Dinledikleri/izlediklerine yönelik sorulara cevap verir. Dinlediklerinin/izlediklerinin konusunu belirler. Dinlediklerinin/izlediklerinin ana fikrini/ana duygusunu tespit eder.” kazanımları, kitaptan hareketle öğrencilerin metni özetleme, metnin konusunu, ana fikrini ve duygusunu belirlemeleri de dinleme becerilerini geliştirebilecekleri mahiyettedir.

***Balina ile Mandalina* Kitabının Konuşma Becerisine İlişkin Kazanımlarına Ait Bulgular**

Türkçe Dersi Öğretim Programı (2019) incelendiğinde, öğrencilerin konuşma becerisinin geliştirilmesi için *Balina ile Mandalina* kitabından faydalanılacağı görülmektedir. Kitabın okunmasıyla birlikte, kitap hakkında yapılacak konuşmalar, kitabın özetlenmesi, soru-cevap etkinlikleri öğrencilerin derste hazırlıksız konuşmalar yapmalarını ve bütün sınıf seviyelerinde bulunan “Hazırlıksız konuşmalar yapar.” kazanımının gerçekleşmesini sağlayacaktır.

Şiir kitabı formunda yazılmış bu kitap kısa kısa şiirlerden oluştuğu için ders içinde alınacak tek bir şiir de etkili bir ders materyali olarak kullanılabilir. Öğretmenin kitaptan alacağı tek bir şiiri sınıfta seslendirmesiyle “Çerçevesi belirli bir konu hakkında konuşur.” ya da “Konuşma stratejilerini uygular.” kazanımının açıklamalarında yer alan güdümlü konuşma stratejisinin uygulanması doğrultusunda, öğrencilerin şiirin konusuyla ilgili farklı bakış açıları sunmaları ya da duyu ve düşüncelerini aktarmaları istenebilir. Empati kurarak konuşma stratejisi doğrultusunda ise öğrenciden metnin sonunda kendisini karakterlerden birinin yerine koyarak o anda neler hissedeceğini ve neleri yapıp yapmayacağını anlatmasını istemek mümkündür. Kitapta mevcut olan “Koku” şiiri okunduktan sonra öğrencilerden koku alma yetilerini yitirdiklerini hayal ederek bu durumda neler düşüneceklerini ve nasıl hissedeceklerini anlatmalarının istenmesi de bir güdümlü konuşma etkinliği olarak sınıfta uygulanabilir.

Kahramanları, mekânı, dekoru olan kitap sınıf içinde canlandırılmaya müsaittir. Metin okunduktan sonra yapılacak canlandırma uygulaması öğrencilerin ders içinde aktif olmasının yanı sıra konuşma becerisini geliştirecektir. Canlandırma çalışması ile birlikte konuşma stratejilerinden “hafızada tutma” tekniğini kullanan öğrenci, beden dilini de mevcut olaylara uygun olarak kullanacak 5., 6., 7. ve 8. sınıf düzeylerinde “Konuşmalarında beden dilini etkili kullanır.” kazanımı doğrultusunda beden dilini etkili ve aktif kullanması gerektiğini kavrayacaktır. Yaptığı bu canlandırma etkinliklerinde kazandığı alışkanlıklar hazırlıklı konuşmalar yaparken de öğrencinin daha rahat olmasını ve bu konuşmalar sırasında beden dilini nasıl kullanması gerektiğini keşfetmesini sağlayacaktır.

Dağlarca'nın gerek çocuklar için yazdığı kitaplarında gerekse diğer tüm eserlerinde Türkçeye verdiği özeni görmek mümkündür. Şairin, Türkçenin zenginliklerini, inceliklerini, olanaklarını, gücünü yansıttığı eserleri, sınıfta yapılacak çeşitli konuşma etkinliklerine de kaynak oluşturabilir. “Konuşmalarında yabancı dillerden alınmış, dilimize henüz yerleşmemiş kelimelerin Türkçelerini kullanır.” kazanımı *Balina ile Mandalina* kitabının dili örnek gösterilerek kazandırılmaya çalışılabilir.

Kitapta anlatılan hikâyeye Mandalina'ya yardım eden Balina'nın Akdeniz'de avlanması ve ölümüyle sona ermektedir. Bu hüznü son aslında ülkenin ve dünyanın bir gerçeğidir. Kitap okunduktan sonra avlanma, avlanmanın kuralları, avlanmanın doğaya ve canlılara olumsuz etkileri ve avlanmanın bir spor dalı olarak kabul edilip edilemeyeceği ile ilgili bir tartışma ortamı oluşturularak “Sınıf içindeki tartışma ve konuşmalara katılır.” ve “Konuşma stratejilerini kullanır.” kazanımları doğrultusunda öğrencilerin tartışma stratejisini de kullanmasını sağlamak mümkündür.

***Balina ile Mandalina* Kitabının Okuma Becerisine İlişkin Kazanımlarına Ait Bulgular**

Türkçe Dersi Öğretim Programı (2019)'nda okuma becerisine ilişkin kazanımlar her sınıf seviyesinde “akıcı okuma, söz varlığı, anlama” alt başlıklarından oluşmaktadır. Akıcı okuma; okuma yöntem ve tekniklerinin, söz varlığı; dil bilgisi konularının, anlama; okunan metnin içeriği ile ilgili çıkarımların bulunduğu kazanımları ifade etmektedir. *Balina ile Mandalina* kitabının okuma becerisine ilişkin kazanımlarına ait bulgularında programda geçen bu alt başlıklar dikkate alınmıştır.

Balina ile Mandalina kitabında akıcı okuma, söz varlığı ve anlama kazanımlarını gerçekleştirmeye yönelik pek çok bulgu tespit edilmiştir.

Akıcı Okuma

Başlı başına bir şiir kitabı olan bu eserin tamamı derste okunmasa bile müstakil olarak ayrılmış bölümleri ya da şiirlerin her biri üzerinde okuma çalışmaları ve işlem yapmaya müsaittir. Sınıfta yapılan sesli okuma çalışmaları doğrudan “Noktalama işaretlerine dikkat ederek okur.”, “Vurgu, tonlama ve telaffuza dikkat ederek okur.”, “Şiir okur.” ve “Metni türün özelliklerine uygun bir şekilde okur.” kazanımlarına yöneliktir. Sınıfta yapılacak sesli okuma çalışmalarında öğrencilerin noktalama işaretlerine, vurgu ve tonlamaya dikkat ederek okumalarının sağlanması bu kazanımlara yöneliktir. Şiir biçiminde kaleme alınan bu eserin sınıfta okunması öğrencilerin şiir okuma kazanımını edinmesinin yanı sıra okumalarında ve konuşmalarında telaffuzunu ve vurgularını geliştirerek daha akıcı ve etkili okumalar ve konuşmalar yapmasını sağlayacaktır.

1. sınıftan 4. sınıfa kadar “Okuma stratejilerini uygular.” ve 5. sınıftan 8. sınıfa kadar “Okuma stratejilerini kullanır.” kazanımlarına yönelik olarak sınıfta yapılacak sesli okuma çalışmalarına çeşitli okuma yöntem ve tekniklerinin kullanılmasına imkân sağlar. Şiir biçiminde yazılmış bu eser sesli, sessiz, grup halinde, söz korusu olarak, ezberleyerek okuma stratejilerinin kullanımı için uygundur. Bütün sınıfın katılacağı grup halinde okuma ve söz korusu çalışmalarında sınıfta sağlanacak birliğin ve okuma güzelliğinin yanı sıra öğrencilerin dinleme ve okuma becerilerinin gelişmesi sağlanacaktır. Ezberleyerek okuma stratejisi ise öğrencinin zihinsel gelişimine katkı sağlar. Bu stratejiyle öğrencinin hafızasının güçlenmesi, öğrencilerin edebi değere sahip metinlerdeki cümle yapılarını fark etmesi ve Türkçeyi doğru, güzel ve etkili kullanması amaçlanır.

Eser, Balina ile Mandalina'nın hikâyesini anlatması dolayısıyla sınıfta okuma tiyatrosu yapılmasına imkân sağlar. Belli bir olay örgüsü ve şahıs kadrosuna sahip olan bu eser yapılan ilk sesli okuma çalışmasının ardından yapılacak rol dağılımıyla 6. sınıf kazanımı olan okuma tiyatrosu stratejisine uygun bir biçimde bir kez daha okunabilir. Yapılan bu okuma çalışması öğrencinin derse aktif katılımını sağlayarak tüm ilgiyi metne yoğunlaştıracaktır bu sayede öğrenci metni yalnızca okumuş değil yaşamış olacak ve metnin kalıcılığı sağlanmış olacaktır. Okuma tiyatrosu etkinliğinde her bir öğrencinin bir karakterin yerine geçmesi öğrencilerin empati güçlerinin de gelişmesine imkân sağlayacaktır.

Söz Varlığı

Türkçe Dersi Öğretim Programı (2019)'nda söz varlığı kazanımları 2. sınıftan itibaren başlamaktadır. Söz varlığı kazanımları; anlamı bilinmeyen kelimelerin tahmini, zıt anlam, eş anlam, gerçek, mecaz, terim anlam, deyim ve atasözlerinin anlamı, eş sesli kelimeler, yapım eki ve çekim eki, sözcük türleri, söz sanatları, anlatım bozuklukları, fiilimsiler gibi pek çok konunun kazanımlarından oluşmaktadır.

Balina ile Mandalina kitabının söz varlığı kazanımlarını gerçekleştirmeye olan katkısı incelendiğinde pek çok bulguya rastlandığı görülmektedir. İncelenen eser, oldukça kısa bir kitap gibi görünse de içeriğinde barındırdığı söz varlığı unsurları oldukça fazladır. Bu da şairin, kısa ve yalın anlatımına pek çok güçlü öğeyi sığdırdığını göstermektedir. Kitabın kısa hacmine rağmen kitapta bulunan sözcük türleri çeşitliliği ve sıklık oranları Türkçe dersleri için oldukça yeterlidir.

Balina ile Mandalina kitabında toplam 1739 sözcük bulunmaktadır. Sözcük türleri incelendiğinde metnin Türkçe derslerinde işlenecek sözcük türleri konusunda metinle öğrenme yöntemi için oldukça faydalı olacağı görülür. Metnin tamamında 581 isim, 235 fiil, 171 sıfat, 116 zamir, 87 zarf, 52 edat, 38 bağlaç, 28 ünlem türünde sözcük belirlenmiştir. Bu sözcük türleri, metindeki varlığı ve kullanım şekilleri öğrencilerin bu sözcükleri ve bunların aldığı farklı görevleri görmesi açısından uygundur.

Metinde geçen 171 sıfatın, 84'ü niteleme sıfatı; 34'ü belgisiz sıfat; 31'i işaret sıfatı; 18'i sayı sıfatı; 4'ü ise derecelendirme sıfatıdır. Böylelikle öğrenci, ortaokul seviyesinde öğrenmesi gereken bütün sıfat türleriyle bu metinde karşılaşmaktadır. Bu da kitabın, 581 isim, 171 farklı sıfat türü içermesiyle “İsim ve sıfatların metnin anlamına olan katkısını açıklar.” kazanımına uygun olarak Türkçe derslerinde kullanılabilceğini gösterir.

Balina ile Mandalina'da, görevleri sıklıkla karıştırılan sıfat türlerinin bir arada bulunduğu örnekleri görmek de mümkündür. Örneğin “bir” sözcüğü hem sayı sıfatı hem de belgisiz sıfat olarak kullanılmaktadır. Kitapta geçen “Bir kez daha kokladı.” ve “Bir kez daha baktı.” cümlelerinde “bir” sözcüğü sayı sıfatı görevinde kullanılmıştır. “masmavi bir deniz” ve “büyük bir deniz” söz gruplarında ise “bir” sözcüğü bir ismi nitelediğinden yine sıfat görevinde kullanılmış ancak isme “herhangi bir” anlamı kattığından belgisiz sıfat olma görevini üstlenmiştir.

Metinde aynı ya da farklı görevlerde birden fazla sıfat almış isimlerle de karşılaşılır. Bu da farklı kullanımları görme açısından faydalıdır. “Yürüyen ak dişler” söz grubunda isim iki farklı niteleme sıfatı almıştır; “güzel bir ses” söz grubunda ise aynı ismi niteleyen bir niteleme sıfatı ve bir belgisiz sıfatla karşılaşılır. “bu uyumuş bu ipek bu ipince sevgi ışığı” söz grubunda aynı ismi dört farklı sıfat nitelemiş ve “bu” işaret sıfatı tekrarlanmıştır. “Binlerce milyonlarca milyarlarca mandalinalar” söz grubunda mandalina ismini niteleyen üç sayı sıfatının kullanılması mandalina sayısının ne kadar fazla olduğunu hissettirme açısından önemlidir.

Bu örnekler öğrencilere sıfatların kullanım yerlerini, sıfatların yazıda ve konuşmada ne kadar etkili olduklarını göstermek açısından önemlidir. Sıfatların her zaman tek bir sözcükten oluşmadığını, sözcük gruplarının da çeşitli eklerle ve kullanım şekilleriyle sıfat görevi gördüğünü anlatmak için de örnekler mevcuttur. “Güneşten kopmuş biri” söz grubunda sıfat “güneşten kopmuş” söz grubudur benzer şekilde “yalnızlıktan kurtulmuş sevgiler”, “gemimizin geçtiği yerler” ve “gök gibi derin bir ses” söz grupları da konunun örnekleridir. Bu söz gruplarının ve sıfat görevinde kullanılan sözcüklerin bir kısmının da sıfat-fiil olması dikkat çekicidir. Bu sözcükler “Fiilimsilerin cümledeki işlevlerini kavrar.” kazanımına yönelik olarak sıfat-fiillerin sezdirilmesi için uygun bir araç olacaktır. “Masallardaki buzullar”, “başımın gerisindeki burun deliklerim” ve “altındaki toprak” söz gruplarında geçen sıfatların, sözcüklerin “ki” yapım ekini almasıyla oluştuğu görülür. Bu örnekler hem farklı sıfat örnekleri sunmada hem de “Yapım ekinin işlevlerini açıklar.” kazanımına uygun olarak yapım eklerinin işlevlerini sezdirmede faydalı olacaktır.

Zamirler incelendiğinde metinde geçen 116 zamirin 61'inin kişi zamiri, 18'inin soru zamiri, 28'inin işaret zamiri, 5'inin belgisiz zamir, 4'ünün dönüşlülük zamiri olduğu görülür. Metinle buluşan bir öğrenci ortaokul düzeyinde öğrenmesi gereken bütün zamir türleriyle bu metinde karşılaşır. Kitap “Zamirlerin metnin anlamına olan katkısını açıklar.” kazanımına uygun olarak öğrenciye farklı zamirleri ve zamirlerin farklı kullanım şekillerini sezdirme aracı olarak kullanılabilir. Tespit edilen bu zamirler farklı ekler alarak, farklı sözcüklerle bir araya gelerek kullanım örneklerini sunar.

İşaret zamirleri ve kişi zamirleri öğrenciler tarafından zaman zaman karıştırılır. Bu iki türün de birçok örneğinin bulunması bu görev ayırımının öğrenilmesi açısından olumludur. Zamirlerin sıfatlarla karıştırıldığı durumlar için de kitapta örnekler mevcuttur. Hem işaret zamirinin hem de işaret sıfatının bir arada kullanıldığı şiirler öğrencilerin bu ayrımı daha kolay öğrenmesini sağlayacaktır. Söz gelimi, işaret sıfatı ve işaret zamirinin ayırımının anlatılmak istendiği bir derste “Bu balık/ Ötekine der ki/ nerelerdesin?/ Öteki balık, buna/ Oynuyorum der/ Denizle.” kesiti tahtaya yazılarak bu örnek üzerinden işaret sıfatı ve işaret zamirinin farkı öğrencilere anlatılabilir. Benzer şekilde “Bu su değil” ve “Bu su/ Neden

böylesine buz” cümlelerinden de “bu” sözcüğünün bir yerde işaret zamiri olarak kullanılırken diğerinde işaret sıfatı olarak kullanıldığı açıklanabilir.

Metinde 87 tane sözcüğün zarf görevinde kullanıldığı tespit edilmiştir. Bunlardan 38’i zaman zarfı, 35’i durum zarfı, 9’u miktar zarfı, 5’i soru zarfıdır. Ortaokul düzeyindeki bir öğrenci görmesi gereken zarfların büyük çoğunluğuyla bu metinde karşılaşır. Kitapta yalnızca yer-yön zarflarına örnek yoktur. Mevcut örnekler kitabın “Zarfların metnin anlamına olan katkısını açıklar.” kazanımına yönelik olarak derslerde kullanılması için yeterlidir.

Kitapta geçen zarflar sayıca ve kullanım çeşitliliği yönünden örnek olarak sunulabilecek niteliktedir. Zarf görevinde kullanılan sözcüklerin birçoğunun zarf-fiil olduğu da dikkat çekicidir. Bu sayede kitap, “Fiilimsilerin cümledeki işlevlerini kavrar.” kazanımına yönelik olarak zarf-fiillerin sezdirilmesi için de uygun bir araç olacaktır. Aynı sözcükler yapım eklerinin işlevlerinin sezdirilmesinde kullanılabilir. Kitaptaki zarfların büyük bir kısmı sözcük grubundan oluşmaktadır. Bu örnekler de öğrencilerin zarfları yalnızca tek bir sözcükte aramamaları için öğrencilere sunulabilir.

Kitapta edat görevinde 52, bağlaç görevinde 38, ünlem görevinde 28 sözcük mevcuttur. Bu sayılar “Edat, bağlaç ve ünlemlerin metnin anlamına olan katkısını açıklar.” kazanımının verilmesi için yeterlidir. Öğretmen bu sözcük türlerinden bahsederken kitaptan kolaylıkla yararlanılabilir. Kitapta ek halinde ve kelime halinde edat ve bağlaçlar mevcuttur ve bunları bulmak oldukça kolaydır. “öyle seviyorum ki, dal ablama da, düşle gerçek” söz gruplarında olduğu gibi ek halinde “de, ki ve le” bağlaçları; sözcük halinde “bile, belki, ister...ister, yoksa, oysa” bağlaçları örnek olarak gösterilebilir. Metinde, “ayaklarıyla, seninle, bilmez misin, kuş musunuz” örneklerinde olduğu gibi ek hâlinde “le” ve “mi” soru edatları görülebiliyorken “e göre, sanki, gibi, değil, e doğru” gibi sözcük halindeki edatlarla da karşılaşılır. Bu örnekler sayesinde öğrenciler edatların da hem ek hem de sözcük hâlinde olabileceğini görürler.

Birbirine karıştırılan edatlar ve bağlaçlarla ilgili örneklerin bulunması da öğretmene yardımcı olacaktır. “ile” sözcüğü, olduğu gibi ya da “le” eki olarak hem edat hem de bağlaç görevinde kullanılır. Bu sözcük/ek birliktelik anlamı kattığı zaman bağlaç görevi üstlenirken araç anlamı kattığı zaman edat görevinde kullanılır. Kitapta yer alan “düşle gerçek” söz grubunda birliktelik anlamı katan “le” eki bağlaç görevi üstlenirken; “ayaklarıyla” sözcüğünde araç anlamı katarak edat görevini üstlenmiştir.

Kitapta geçen ünlemlerin de bir kısmını sözcükler oluştururken bir kısmı ses topluluklarından oluşur. Söz gelimi “aa, oh, ey, hey, ha, bre” Türkçede ünlem görevinde kullanılan ses topluluklarıdır. “kaçmasın, ulaşın, yetişsin, kalk, şahlan” gibi emir kipiyle çekimlenmiş fiiller ve “çabuk, ne güzel” gibi sözcükler de metindeki konumları ve telaffuzları ile ünlem görevini üstlenirler. Öğrencinin bu ayrımı yapabilmesi ve ünlem olarak yalnızca belli kalıpları ve sesleri aramaması için bu örnekler önemlidir. Kitaptan hareketle bu kazanımların verilmesi öğrencileri kural ezberlemeye değil anlamı kavramaya yönelteceğinden kitap oldukça etkili bir ders materyali olacaktır.

Kitapta toplamda 235 tane çekimli fiil mevcuttur. 7. sınıfta “Fiillerin anlam özelliklerini fark eder.” kazanımına uygun olarak öğrenciler, okudukları metinde yer alan fiilleri fark ettiğinde bu sözcüklerin anlam özelliklerini ve metne katkısını anlayacaktır. 6. ve 7. sınıfta “Basit, türemiş ve birleşik fiilleri ayırt eder.” kazanımı doğrultusunda kitapta geçen fiillerin tasnif edilmesi öğrencinin konuyu daha iyi kavramasını ve anlamlandırmasını sağlayacaktır. Türemiş fiiller üzerinde yapılacak olan ek-kök çalışmaları da öğrencilerin hem bu fiilleri daha iyi anlamlandırmalarını hem de ek ve kökleri, eklerin işlevlerini görmeleri açısından faydalı olacaktır.

Metindeki sözcüklerde hem çekim eklerine hem de yapım eklerine pek çok örnek mevcuttur. Bu ekler ve bunların kullanımının öğretimi aşamasında “Basit, türemiş ve birleşik kelimeleri ayırt eder.”, “Kökleri ve ekleri ayırt eder.”, “Çekim eklerinin işlevlerini ayırt eder.” ve “Yapım ekinin işlevlerini açıklar.” kazanımları doğrultusunda kitaptan seçilen bir şiirin derste tahtaya yazılmasıyla kelimelerin ve eklerin çözümlenmelerinin yapılması mümkündür.

Metinde 198 isim tamlaması 100 sıfat tamlaması mevcuttur. 6. sınıfta “İsim ve sıfat tamlamalarının metnin anlamına olan katkısını açıklar.” kazanımına yönelik olarak işlenecek derslerde kitabın kullanılması öğretmene kolaylık sağlayacaktır. İsim tamlamaları arasında belirtili, belirtisiz, zincirleme, tamlayanı düşmüş isim tamlamalarına örnekler vardır. “Senin mutluluğun, benim adım, balinanın ağzı, dalgaların çiçeği” gibi pek çok belirtili isim tamlaması örneği öğrencilerle birlikte belirlenerek konunun pekişmesi sağlanabilir. Belirtili isim tamlaması örnekleri arasında “onun özgür dalgaları, onun uçsuz bucaksız aklı, benim altın sarılığım, Akdeniz’in ünlü bir bestecisi” gibi tamlananı ile tamlayanı arasına sıfat girmiş olan tamlamalar ve “adınız, fırçalarım, sapım, bütün gücüm, arkamız” gibi tamlayanı düşmüş tamlamalar da mevcuttur. “Başımın gerisi, yüreğinin tam yarısı, solumuzdaki ülkelerin bütün yapıları” söz grupları metinde yer alan zincirleme isim tamlamalarından birkaçıdır. Bu örneklerde de tamlamalardan birinin tamlayanının düştüğü görülür. Öğrencilerin bu örnekleri görmesi tamlamaları daha iyi anlamalarını ve ezberden bir kalıba bağlı kalmamalarını sağlayacaktır. Bu tamlamalar farklı görevlerde kullanılarak metnin anlatımını zenginleştirmiştir. Kitap, öğrencilerin bu tamlamaların görevlerini, benzer ve farklı yönlerini görmelerini mümkün kılacaktır. Metinde yer alan “serin buzullar, uçsuz bucaksız aklık, özgür dalgalar, ıssız doğa” gibi sıfat tamlaması örnekleri de isim tamlamalarıyla aynı görevi üstlenirken aynı zamanda öğrencilerin sıfatları ve sıfatların farklı görevlerini görmelerini de sağlar.

Kitapta 38 tane bağlaç tespit edilmiştir. Farklı görevlerde kullanılan bu bağlaçlar 6., 7. ve 8. sınıfta “Geçiş ve bağlantı ifadelerinin metnin anlamına olan katkısını değerlendirir.” kazanımına yönelik olarak işlenecek derslerde etkili birer örnek olacaktır. Kitap, öğrencilerin ek hâlinde ve sözcük hâlinde kullanılan bağlaçları görmesine imkân sağlar. Ancak kazanımda belirtilen bağlaçların tamamının kitapta bulunmayışı kitabı bu konuda yardımcı örnek konumuna düşürebilir. Bütün bağlaçları tek bir metinde bulmak zor olacağından öğretmen bu konuyla ilgili bir derleme çalışması yapabilir. Söz gelimi cümlelerin yönünü değiştiren, zıtlık ilgisini oluşturan ifadelerden bahseden bir öğretmen dersinde kitaptan alacağı “Görmedim ya / Balıkçılar konuşurken duydum çok / Gemilerin eski gemilerin / Kalın ağaçlardan yapıldığını.” ve “Bana bakıyor ya korkmuyorum.” cümlelerini örnek olarak sunabilir. Bu örnekler öğrencilerin cümlelerde bağlantı ifadelerini görmesinin yanında cümlelerin anlamında yönün değiştiğini fark etmek için yalnızca “ama, fakat, lakin” gibi bağlaçları aramaması gerektiğini de görecektir. Bu sayede öğrenci ezber kalıpların dışına çıkacak ve anlamın önemini kavrayacaktır.

Kitap söz sanatları açısından da zengindir. Kitabın başından sonuna kişileştirmeler ve konuşurmalar dikkat çeker. Benzetme, mübalağa, tezat örnekleriyle de sıkça karşılaşılan kitap bu yönüyle 5. sınıfta “Metindeki söz sanatlarını tespit eder. Benzetme (teşbih) ve kişileştirme (teşhis) söz sanatları verilir.”; 6. sınıfta “Metindeki söz sanatlarını tespit eder. Konuşurma (intak) ve karşıtlık (tezat) söz sanatları verilir.”; 7. sınıfta “Metindeki söz sanatlarını tespit eder. Kişileştirme (teşhis), konuşurma (intak), karşıtlık (tezat) ve abartma (mübalağa) söz sanatları verilir.” 8. sınıfta “Metindeki söz sanatlarını tespit eder. Benzetme (teşbih), kişileştirme (teşhis), konuşurma (intak) ve karşıtlık (tezat), abartma (mübalağa) söz sanatlarının belirlenmesi sağlanır.” kazanımlarını gerçekleştirilmeye yöneliktir.

Benzetme (teşbih) örnekleri: *Denizler ejderi, Kıyıya yaklaştı daha biraz sanki incecik bir yel, Bir gemi direğidir o, Aa güzel bir ses / sanki ırmak / sanki türkü / sanki ilkyaz yeli, Ağustosta göl gibi balinanın ağzı, Anne ağaca benziyor ağzı, Dal ablama da benziyor, Gök gibi derin bir ses, Sap çırpıtm el çırpırcasına, Yansımuştı deniz altına/ bütün yapıları / solumuzdaki ülkelerin / sanki oya/sanki bebek örtüsü/ altınla işlenmiş /sanki suçiçeği, Sanki sallana sallana masal / sanki suda bir oyun, Sanki yaşlı bir anneye mektup gelir ta uzaklardaki çocuğundan, Masallar gibi uzaklarda, Denizlerin dibi/ sinema/ gemilerin gölgeleri karışır/balıkların gölgelerine hep, Yüzen mağara desem/daha doğru olacak / ağzı / boş adalar gibi büyük, Gemiler bir beşik/çocuk dalgaların / gülerek oynadığı, Gemiler kibrit kutularına benzer / köpüklerin / üzerinden geçtiği.*

Kişileştirme (teşhis) örnekleri: *Anne ağaç, abla dal, ses mi belli deği l/ beni beklediği mi belli değil, Yüzüne yapraklarını değdirecek, Anımsıyorum birer birer, Yum gözlerini/ uyu biraz, Bütün çiçeklerin gözlerini açarken aydınlığa günaydın dedikleri koku var ya, Günaydın derim ben, Toplantısı mı var bütün suların burada çocuk, Evet toplantısı var burada çocuk, sevgilerin, Hey der / hey hey hey / dalgaların babaları dalgaların dedelerine, Kalk der / kalk kalk kalk / denizlerin dibine /dalgalar / Şahlan der / şahlan şahlan şahlan / dalgaların yiğitleri / dalgaların devlerine, Ne iyisiniz efendim, Bir ağaç yetişir çocuklarıyız onun, Ne mutlu ağaçmış o çocukları böylesine tatlı, Ne mutlu ağaçmış o çocukları böylesine sıcak, Sever ağacın biri balığın birini, Sever balığın biri ağacın birini, Düdük öttürürler hep / korkularından, Ülkeleri ta kuzey / nedense / geziyi çok severler / inerler güneye doğru, Erirken erirken yok olacaklarını sezerler o denizlerde / bir çocuğu mu ararlar / inerler güneye doğru.*

Konuşturma (intak) örnekleri: *Seslendim yavaşça Adınız ne / kuş musunuz / yoksa ayı mı, Balina sordu Peki senin adın ne / çiçek misin sapsarı böylesine / Yoksa ay ışığı mı, Bütün çiçeklerin gözlerini açarken aydınlığa günaydın dedikleri koku var ya, Günaydın derim ben, Bu balık ötekine der ki nerelerdesin, Öteki balık buna oynuyorum der denizle, Hey der / hey hey hey / dalgaların babaları dalgaların dedelerine / Kalk der / kalk kalk kalk / denizlerin dibine/dalgalar / şahlan şahlan şahlan dalgaların yiğitleri / dalgaların devlerine.*

Karşıtlık (tezat) örnekleri: *Düş'le gerçek birbirine yakındır, Düşler güçlü düşler gerçek olur er geç, Tam yarısı sevinçti yüreğinin tam yarısı acı, Güneşli gecelerde, Karanlıkta aydınlık oyunlarımız, Dinlersin ya duyulmaz, Kim yalnızsa o daha çok duyar ıssız yerleri, Arkada göğün karanlığı/önde kocaman balina apak.*

Abartma (mübalağa) örnekleri: *Denizler ejderi, Dalgalardan aydınlık bile duyulmuyordu, Öyle hızlı gideceğim ki kuşlar bile arkamızda kalacak, Kuşları geçiyorduk gülümseyerek, Yüksel alçala biz bulutlara varıyorduk, Bizler öylesine kocamanız ki soğuşun kocamanlığını kaplarız, Bir kuyruk çırpı Akdeniz'e / şimdiye dek görmediğince büyük / bu suların / açılıverdi kocaman dalgaların çiçeği, ormanlar dolusu / o kıyılarca sürüp giden / o yemyeşil ağaçların hepsi/ pıtrak pıtrak / binlerce milyonlarca milyarlarca / mandalinalarla pıtrak pıtrak/ birdenbire kesildiler sapsarı, Görmedim ki nicedir sıcaklığın böylesini ben, Öyle bir sarılığın var ki / ben değil / inan, ben değil yalnız / kuzey dalgaları bile ısınmıştır / seninle, Bulutlara varıyorduk / uçuyorduk yıldızlara, Gemilerin altı üşürken / deniz üşürken / buzullar bile üşürken, Denizi kaplamış dev biri, işte / dalgalar büyüdü yüz kat / köpükler çoğaldı iki yüz kat / bulutlara çıktım / denizin dibine indim işte, Vurdular gökbalinayı yıldızlarca yerinden, uzun ki boyu / bin mandalina olsak / sayamayız, Öyle büyük ki ağzı/nerde başladığı görülüyor / nerde bittiği görülüyor / Yüzen mağara desem/daha doğru olacak/ağzı / boş adalar gibi büyük.*

Kitapta “Balık kavağa çıkınca” ve “Sapsarı kesilmek” deyimleri kullanılmıştır. Bu deyimler dışında kitapta başka deyim ve atasözü kullanılmamıştır. Dolayısıyla bu bulgu,

“Türkçe Dersi Öğretim Programı’nda geçen deyimler ve atasözlerinin kullanımı ve anlamı ile ilgili olan kazanımlar için yeterli olmayacaktır. Ancak Türkçe Dersi Öğretim Programı (2019)’nda “İlk olarak şırl şırl, vızır vızır gibi yansıma sözcükler ve usul usul, uzak yakın gibi ikilemeler yazdırılmalıdır.” şeklinde 3. ve 4. sınıf yazı çalışmalarında bahsi geçen ikilemeler, kazanımlarda yer almamaktadır. Oysa ikilemeler Türkçenin en güçlü söz varlığı unsurları arasındadır. *Balina ile Mandalina* kitabında da anlatımı güçlendirmek amacıyla ikilemelerden oldukça yararlanılmıştır. Kitapta, 25 farklı toplam 34 ikileme tespit edilmiştir: *Yavaş yavaş (3), işte işte (2), uçsuz bucaksız (2), uyur uyumaz (2), getirdiği götürdüğü (2), pıtrak pıtrak (2), er geç (2), yüksele alçala (2), parıl parıl (1), gece gündüz (1), basar basmaz (1), tek tek (1), kıyı kıyı (1), girer girmez (1), görür görmez (1), köpük köpük (1), sallana sallana (1), yeşim yeşim (1), ağır ağır (1), hızlı hızlı (1), erirken eriken (1), birer birer (1), çekilir çekilmez (1), uyanır uyanmaz (1), yok yok (1).*

Türkçe Dersi Öğretim Programı (2019)’nda özel isimler 1. sınıfta “Büyük harfleri ve noktalama işaretlerini uygun şekilde kullanır.” kazanımı ile birlikte “Büyük harflerin cümleye başlarken, özel isimleri ve başlıkları yazarken kullanıldığı, örneklerle vurgulanır.” ifadesi ile açıklanmıştır. Program, ikilemelerde olduğu gibi özel isimleri de söz varlığı başlığı kapsamına almamıştır. Söz varlığı ile ilgili çalışmalarda ise bazı araştırmacılar özel isimleri söz varlığı unsurlarına dâhil ederken bazı araştırmacılar dâhil etmemiştir. Özel isimler, kelime listelerinin oluşturulmasında değişiklik gösteren önemli unsurlardandır; ancak söz varlığı araştırmalarının amaçlarına göre özel isimleri çalışmaya dâhil etmek ya da etmemek söz konusu olabilir. (Baş, 2011, s. 44).

Balina ile Mandalina kitabında ise özel isimler metinden hareketle büyük harflerin kullanımına ilişkin kazanımları gerçekleştirmeye yönelik olarak kullanılabilir. Bu nedenle kitaptaki özel isimler de tespit edilmiştir: *Gökbalina (12), Akdeniz (9), Şaşkın Balina (8), Balina (6), Mandalina (5), Koca Buzul (2), Sarı Çocuk (2), Sarı Kardeş (2), Kara Kaptan (1), Kambur (1), Deli Kaptan (1), Norveç (1), Almanya (1), Hollanda (1), Belçika (1), Fransa (1), Portekiz (1), İspanya (1), İtalya (1), Yunanistan, (1) Adalar (1), Antalya (1), Tekgöz (1), Kardeş Balina (1).* Kitapta 24 farklı toplam 62 özel isim kullanılmıştır.

Aynı zamanda metinde yine anlamı güçlendirmeye yarayan bir unsur olan pekiştirmeli sözcüklere de yer verilmiştir. Kitapta, 4 farklı toplam 13 pekiştirmeli sözcük tespit edilmiştir: *yemyeşil (6), sapsarı (4), masmavi (2), dimdik (1).* Pekiştirmeli sözcükler, 4. sınıfta “Pekiştirmeli sözcükleri doğru yazar.” kazanımı ile birlikte örnekler arasında gösterilebilir.

1. ve 2. sınıfta “Kelimelerin zıt anlamlılarını tahmin eder.”; 3., 4. ve 5. sınıfta “Kelimelerin zıt anlamlılarını bulur.” kazanımlarına yönelik Türkçe derslerinde zıt anlam konusu “*Dönüş (kalabalık-ıssız), Ulaşmak (mutlu-üzgün), Köpükler Köpükler (yüksele alçala), Düş’le Gerçek (düş-gerçek, er-geç), Kokumu Anlatacağım (gece-gündüz), Şaşmak (var-yok), Karşılığı (yavaş-hızlı)*” başlıklı şiirlerle işlenebilir. Bu şiirler sınıfta okunup sözcükler belirlendikten sonra her bir sözcük için önceden belirlenen hareketlerle etkinlikler sınıfta uygulanarak kalıcı hâle getirebilir. 1., 2., 3. 4. ve 5. sınıf öğrencilerinin seviyelerine göre uygulanacak etkinlikte gece kelimesi söylendiğinde öğrencinin eliyle yüzünü kapatması, gündüz denildiğinde açması; var deyince avuçlarını açması, yok deyince kapatması; yüksek deyince kollarını kaldırması, alçak deyince indirmesi, mutlu deyince gülmesi, üzgün deyince yüzünü asması vb. istenebilir. Bu etkinlik sayesinde öğrenci bu zıtlıkları yalnızca görmekle kalmayıp hayata geçirmiş olacak, aktif olarak derse katıldığı için konuyu anlamlandırması da kolaylaşacaktır.

2. sınıfta “Kelimelerin eş anlamlılarını tahmin eder.”, 3. 4. ve 5. sınıfta “Kelimelerin eş anlamlılarını bulur.” kazanımlarına örnek olarak *yaşam, olanak, ırmak, gök yuvarlağı, sevinç, yaşlı, ıssız, düş, yurt, yel, ülke, yalnız;* 3., 4. ve 5. sınıfta ”Eş sesli kelimelerin

anlamalarını ayırt eder.” Kazanımlarına örnek olarak *göz, diş, dal, sıra, sap, ağız, boy, yüz, dil, burun, ayak, sırt, yol, sağ, yan, var, iç, kan, say* kelimeleri kullanılabilir.

4. sınıfta “Okuduğu metindeki gerçek, mecaz ve terim anlamlı sözcükleri belirler.” kazanımına uygun olarak gerçek anlamlı sözcüklere, *buzul, dalga, doğa, ağaçlar, balina, mandalina, deniz, kuş, sap, dal, ülke, buzul, balık*; mecaz anlamlı sözcüklere, *özgür dalga, incecik bir yel, uçsuz bucaksız arkadaşlık, yemyeşil uyku, soğuşun kocamanlığı, kokarım yavaş yavaş, sapsarı kesilmek, tatlı çığlık, pırıldaları ne tatlı, içimiz umut dolu, tatlı çığlık, güneşten kopmuş biri, içimiz mutlu oldu, tam yarısı sevinç yüreğimin/tam yarısı acı*; terim anlamlı sözcüklere ise *dümen, ağ, beste, opera, arya, türkü* sözcükleri örnek verilebilir.

Anlama

Balina ile Mandalina, metin boyunca görsellerle desteklenmiştir. 1. sınıfta “Görsellerden hareketle okuyacağı metnin içeriğini tahmin eder.” 2., 3. ve 4. sınıflarda “Görsellerden hareketle okuyacağı metnin konusunu tahmin eder.”, 5., 6., 7. ve 8. sınıflarda “Görsellerden ve başlıktan hareketle okuyacağı metnin konusunu tahmin eder.” kazanımları doğrultusunda öğrenciler metni okumaya başlamadan önce bu görselleri inceleyerek metnin içeriğiyle ilgili tahminde bulunabilirler.

Kitabın görselleri 1. sınıftan itibaren tüm sınıf seviyelerinde “Görsellerle ilgili soruları cevaplar.” kazanımı için de uygundur. Bu kazanım doğrultusunda önceden hazırlanacak sorular öğrencilere yöneltilerek öğrencilerin görselleri daha iyi yorumlaması, metinle ilgili çıkarımlarda bulunması, metnin anlaşılabilirliğinin ve akılda kalıcılığının artırılması mümkündür.

Kitap, gerek öğretmenin gerekse ortaokul öğrencilerinin bir ders saati içinde okuyabileceği uzunluktadır. Tüm sınıf düzeylerinde “Metinle ilgili soruları cevaplar.” kazanımı doğrultusunda metin okunduktan sonra metnin içeriğiyle ilgili önceden hazırlanmış soruları öğrencilere yöneltmek bu sınıf düzeylerinde mümkün olacaktır. Bu derslerde 3. sınıftan itibaren tüm sınıf düzeylerinde “Metinle ilgili sorular sorar.” kazanımı doğrultusunda öğrencilerin arkadaşlarına ya da öğretmenlerine sorular yöneltmesi de mümkündür.

Bir şiir kitabı olan bu kitapta *Balina ve Mandalina*’nın hikâyesi anlatılmaktadır. Nazım şeklinde kaleme alınan bu hikâye öğrencilere metin türlerini anlatmak için kullanılabilir. 2. sınıfta “Metin türlerini tanı.” ve 3. sınıftan itibaren tüm sınıf düzeylerinde “Metin türlerini ayırt eder.” kazanımı ile şiir ve hikâye türleri arasındaki farkları ve benzerlikleri, tür ve biçim ayrımını bir örnek üzerinde göstermek için bu kitaptan yararlanılabilir.

1. sınıftan 4. sınıfa kadar “Okuduklarını ana hatlarıyla anlatır.” ve 5. sınıftan 8. sınıfa kadar “Okuduklarını özetler.” kazanımları doğrultusunda metin okunduktan sonra öğrencilerden metni özetlemeleri istenebilir. Metnin kısa ve etkileyici bir anlatıma sahip olması akılda kalıcılığı arttıracığından öğrencilerin metni özetlemesi daha kolay olacaktır.

Tüm sınıf düzeylerinde “Metnin konusunu belirler.”, “Okuduğu metnin konusunu belirler.” kazanımları doğrultusunda metin okunup özetlendikten sonra konuyla ilgili konuşmak ve öğrencilerin metnin konusu hakkındaki fikirlerini almak mümkündür. 3. sınıftan itibaren “Metnin ana fikrini/ana duygusunu belirler.” kazanımı doğrultusunda öğrenciler, metnin anlatılma amacını, metnin vermek istediği mesajı keşfeder ve arkadaşlarıyla paylaşır. Öğrenciler bütün bu işlemlerden sonra okudukları bu metin için yeni bir başlık önerebilecektir. Bu da tüm sınıf düzeylerinde “Metnin içeriğine uygun başlık/başlıklar belirler.” kazanımının verilmesinde faydalı olacaktır. Metin okunduktan sonra “Metinde ele alınan sorunlara farklı çözümler üretir. Metni yorumlar, çıkarımlarda bulunur” gibi

kazanımlar doğrultusunda sınıfta bir tartışma ortamı oluşturularak öğrencinin metni anlamlandırması ve yorumlaması sağlanabilir.

Metin nazım şeklinde yazılmış bir hikâyedir. Balina ile Mandalina'nın hikâyesini anlatan bu kitapta öğrenciler hikâye türünün özellikleri ve hikâyeyi oluşturan unsurlarla karşılaşma imkânı bulurlar. "Metindeki hikâye unsurlarını belirler." kazanımına uygun olarak işlenecek derslerde bu metin faydalı olacaktır. Biçimi şiir olan bu metin hikâye unsurlarının yanı sıra öğrencilerin şiirin şekil özellikleri hakkında bilgi sahibi olmasına, serbest şiiri tanımaya, nazım ve nesir türündeki metinlerin biçim ve içerik olarak benzerlik ve farklılıklarını görmesine bu türlerin karşılaştırmasını yapmasına fayda sağlayacaktır. "Metinleri oluşturan öğeleri tanır.", "Metinler arasında karşılaştırma yapar." kazanımları doğrultusunda derste bu metnin yanı sıra sunulacak farklı biçimde ve konuda bir şiir ve yine farklı biçimde ve konuda kısa hikâye metni ile öğrencilerin metinler arasında karşılaştırma yapmasına imkân sağlar.

Balina ile Mandalina'nın bu hikâyesinde gerçek öğeler ve gerçek olabilecek olaylar yer alırken hayal ürünü pek çok olayla da karşılaşılır. Kitap, "Metindeki gerçek ve hayali öğeleri ayırt eder." kazanımı doğrultusunda metindeki bu unsurları öğrencilerle birlikte belirlemek için uygundur.

***Balina ile Mandalina* Kitabının Yazma Becerisine İlişkin Kazanımlarına Ait Bulgular**

2. sınıftan itibaren tüm sınıf düzeylerinde "Şiir yazar." kazanımına uygun olarak öğrencilerden metni okumadan önce başlıktan ve görsellerden yola çıkarak balina ve mandalınayı anlatan bir şiir kaleme almalarını istemek mümkündür. Metin okunduktan sonra da öğrencilerin bu metinden hareketle yine kendi şiirlerini ya da "Hikâye edici metinler yazar." kazanımı doğrultusunda hikâyelerini yazmaları sağlanabilir. Hatta bu iki kazanım birleştirilerek tıpkı kitapta olduğu gibi öğrencilerden şiirlerinde bir hikâye anlatmalarını istenebilir. Böylece öğrenci, Dağlarca'nın şiirinin gücünü daha iyi anlamış olacaktır.

Öğrencilerin metinden ya da sınıfta yapacakları çeşitli etkinliklerden hareketle yazacakları metinlerde yazım kuralları ve noktalama işaretlerine uymaları, uygun ve doğru sözcükleri ve geçiş ve bağlantı ifadelerini, Türkçe sözcükleri kullanma durumları, cümlelerinin anlamlı ve kurallı olması kontrol edilerek ve gerekli dönütler verilerek bunları içeren kazanımların sınıfta verilmesi mümkündür. Öğrenci yapacağı bütün yazma çalışmalarında bu kazanımları elde eder ve uygular. Öğrencinin kendisinin de metni gözden geçirmesi sağlanarak yazımla ilgili eksikleri fark etmesi ve düzenlemesi mümkün kılınır.

Görsellerle desteklenen bir metin olan *Balina ile Mandalina*, okunduktan sonra yapılacak yazma çalışmalarında öğrencilerden de kendi metinlerini uygun görsellerle desteklemeleri istenebilir. Öğrenci metnin türüne ve içeriğine uygun olarak kendisinin çizdiği ya da hazır bulduğu görsellerle metni destekleyerek görsel ve içerik uyumunu daha iyi kavrayacaktır.

Kitapta mandalınanın evinden çok uzak bir ülkede yalnız ve kaybolmuş olduğu anlatılmaktadır. Metin okunduktan sonra önceden hazırlanmış olan tek sayfalık bir materyal yardımıyla –bu bir labirent ya da bir şehir krokisi olabilir- öğrencilerden kaybolmuş bir mandalınanın evine ulaşabilmesi için ona çeşitli yönergeler vererek yardım etmeleri istenebilir ya da her öğrenci kendi yönergelerini yazar ve sınıf arkadaşlarına bu yönergeleri okuyarak mandalınanın evine ulaşmasını sağlayabilir. Bu çalışma 2. ve 3. sınıfta "Kısa yönergeler yazar." kazanımını gerçekleştirirken aynı zamanda öğrencilerin daha aktif ve keyifli yazma çalışmaları yapmalarını sağlayacaktır.

Balina ile Mandalina, birbirine çok uzak iki canlı türünün ana karakter olduğu bir kitaptır. Öğrencilerden birbirine böyle uzak iki canlı türü seçip onların hikâyesini yazmaları ve sınıfta paylaşımları istenebilir. Böylece, sınıfta yapılan yazma çalışmaları sonucunda ortaya çıkan metinlerin sesli olarak sınıfla paylaşılması ya da yazılan metinlerin sınıf veya okul panosunda sergilenmesi “Yazdıklarını paylaşır.” kazanımına yönelik bir uygulama olacaktır.

SONUÇ ve TARTIŞMA

Bu çalışmada, Fazıl Hüsnü Dağlarca'nın çocuklar için yazdığı *Balina ile Mandalina* kitabı, Türkçe derslerinde dört temel dil becerisinin geliştirilmesine katkı sağlaması amacıyla doküman incelemesi ile analiz edilmiştir. Yapılan analiz sonucuna göre, Dağlarca'nın *Balina ile Mandalina* kitabının Türkçe derslerine kaynak oluşturabilecek yapıda bir eser olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Balina ile Mandalina'nın şiirlerden oluşan bir hikâye kitabı olması aynı zamanda çocuk okuru şiire yakınlaştırması ve sevdirmesi bakımından da önem taşır. Şiir; hikâye edici ve bilgilendirici metin türüne göre okuma ve anlam kurma yönünden okurun daha çok uğraş vermesini gerektiren bir türdür. Bu nedenle, çocuğun daha küçük yaşlarda karşılaştığı şiirlerin onun dünyasına hitap eder nitelikte olması gerekir. Dağlarca, gerek *Balina ile Mandalina* kitabında gerekse çocuklar için yazdığı diğer şiir kitaplarında çocuk dünyasına oldukça yaklaşmıştır. Bu nedenle, öğrencilerin aynı zamanda birer çocuk okur olduğu unutulmadan böyle nitelikli şiirlerin Türkçe derslerinde yer alması gereklidir.

Türkçe dersleri metin ve etkinlik temelli bir yaklaşım doğrultusunda ilerlemektedir. Ancak sadece ders kitaplarındaki metinlerle ve etkinliklerle Türkçe derslerini sürdürmek tekdüze bir eğitimi meydana getirecektir. Dolayısıyla Türkçe öğretmenin derslerini öğrencilerin seviyesine uygun farklı metinler ve etkinliklerle zenginleştirilmesi beklenir. Bu yönüyle Dağlarca'nın çocuklar için yazdığı kitaplar Türkçe derslerine katkı sağlayabilir. Bu çalışmada, *Balina ile Mandalina* kitabının ders saatleri içerisinde okumaya, dinlemeye, üzerinde konuşmaya ve yazmaya uygun bir nitelikte olduğu sonucuna varılmıştır.

Çalışmada, *Balina ile Mandalina* kitabının Türkçe Dersi Öğretim Programı doğrultusunda Türkçe derslerinde kullanılması ile dinleme/izleme, okuma (akıcı okuma, söz varlığı, anlama), konuşma ve yazma kazanımlarına uygun bir şekilde yapılacak etkinliklerle bu becerilerin geliştirilebileceği sonucuna varılmıştır. Sever (2013, s. 153, 174)'in *Balina ile Mandalina* kitabı üzerine yaptığı incelemede, bu kitabın aynı zamanda çocuğun düşsel ve düşünsel düşünce gücünü geliştirebileceği bir yapıda olduğu ortaya konmuştur. Kitapta bulunan çarpıcı benzetmeler, güçlü bağdaştırmalar çocukta dilin yaratıcı anlam kurmasını güçlendirir. Dolayısıyla, Dağlarca'nın şiirlerini çocuğun hayatına katmak ve Türkçe eğitimini Dağlarca'nın çocuk kitaplarıyla yapılandırmak gerekir. Bu yönüyle Sever'in tespitleri ile bu çalışmanın sonuçları benzerlik göstermektedir. *Balina ile Mandalina* kitabının, gerek öğrencinin duyuşsal yönlerini beslemesi gerekse temel dil becerilerini geliştirmesinde Türkçe derslerine kaynaklık etmesi bakımından faydalı bir eser olduğu aşikârdır.

Türkçe Dersi Öğretim Programı (2019)'nda tüm programlarda yer alan kök değerlerin “adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik, yardımseverlik” olduğu ve bu değerlerin, öğrenme öğretme sürecinde gerek müstakil bir şekilde gerekse ilişkili oldukları alt değerlerle ve diğer kök değerlerle birlikte ele alınarak hayat bulacağı belirtilmiştir. *Balina ile Mandalina* kitabı değerler bakımından da zengin bir kitaptır. Programda belirtilen kök değerlerin birçoğunu bu kitapta görmek mümkündür. Balina ile Mandalina'nın dostluğu, Mandalina'nın vatanına ulaşmak için yapacağı yolculuktaki sabrı, Balina ile Mandalina'nın birbirine olan sevgisi ve saygısı, Balina'nın Mandalina için aldığı

sorumluluk ve yardımseverlik ve Mandalina'nın vatanseverliği gibi pek çok değerle karşılaşılmaktadır. Dağlarca'nın çocuk şiirlerinin değerler açısından zenginliği yapılan çalışmalarda da ortaya konmuştur (Tokcan, 2017; Eryeşil, 2015).

Balina ile Mandalina kitabının zengin söz varlığı unsurlarına sahip olduğu çalışmanın bulgularında ortaya konmuştur. Kitabın söz varlığı unsurlarını içermesi bakımından tek eksikliğinin kitapta atasözlerine yer verilmemiş olmasıdır. Aynı durum, söz varlığı araştırmaları incelendiğinde de dikkati çekmektedir. Araştırmalarda, atasözlerinin çocuklar için yazılan eserlerde ve Türkçe ders kitaplarında da eksikliği ortaya çıkarılmıştır. Baş (2016), çocuk kitaplarında 100.000'er kelimelik hikâyeye havuzunda 9; efsane havuzunda 7, destan havuzunda 6, masal havuzunda 4 atasözü kullanıldığını; roman türünde ise hiç atasözü kullanılmadığını tespit etmiştir. Batur ve Soyuçok (2019) tarafından yapılan araştırmaya göre, 2018-2019 eğitim öğretim yılında Millî Eğitim Bakanlığı tarafından hazırlanan ortaokul 5. sınıf Türkçe ders kitabında 19; 6. sınıf Türkçe ders kitabında 16; 7. sınıf Türkçe ders kitabında 6; 8. sınıf Türkçe ders kitabında 8; toplam 49; 44 farklı atasözü tespit edilmiştir.

Türkçenin atasözü varlığı bakımından zengin bir dil olduğu düşünüldüğünde çocuk kitaplarında ve ders kitaplarında yer alan atasözleri sayısının oldukça az olduğu görülmektedir. Baş (2016) ve Batur ve Soyuçok (2019) tarafından yapılan araştırmalar, gerek öğrencilerin ders dışı zamanlarda okudukları metinlerde gerekse derslerde okudukları metinlerde atasözü varlığını ortaya koymaları bakımından önem arz etmektedir. Benzer sonuçlara sahip olunan bu çalışmada da ortaya çıkan öneri, çocuklar için yazılan metinlerde söz varlığının en güçlü temsilcilerinden biri olan atasözlerine daha çok verilmesidir.

Yapılan değerlendirmeler doğrultusunda, *Balina ile Mandalina* kitabının Türkçe derslerine kaynaklık edeceği sonucuna ulaşılmıştır. Kitabın aynı zamanda öğrencilerin farklı metin türlerini görmelerini ve Türkçenin imkânlarını anlamalarını sağlaması bakımından önemli bir yerde olduğu çalışmanın sonuçları arasındadır. Türkçe derslerinde akademik çalışmalardan hareketle çocuk kitaplarından faydalanma noktasında öğretmenlerin yeterli kaynak bulabilmeleri için çocuk edebiyatı eserlerinin Türkçe derslerinde nasıl kullanılacağına ilişkin daha çok çalışmaya ihtiyaç duyulmaktadır.

KAYNAKÇA

- Baş, B. (2016). Çocuk kitaplarında ortak söz varlığı unsurları üzerine bir değerlendirme. *Millî Eğitim*, 45 (210), 391-410.
- Batur, Z. ve Soyuçok, M. (2019). Atasözlerinde Eleştirel Düşünme Unsurları: Türkçe Ders Kitapları. *Folklor/Edebiyat*, 25 (100), 1119-1132.
- Dağlarca, F. H. (1985). *Dört Kanatlı Kuş*. Ankara: Özgür Yayın Dağıtım.
- Dağlarca, F. H. (2019). *Balina ile Mandalina*. (Resimleyen Mustafa Delioğlu), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Eryeşil, O. (2015). Fazıl Hüsnü Dağlarca'nın Çocuk Şiirlerinde Evrensel Değerler. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara, Türkiye.
- Fişekçi, T. (2008). *Çağdaş Türk Yazını (haz. Zehra İpşiroğlu)*. İstanbul: Toroslu Kitaplığı.
- Karasar, N. (2013). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Kemal, M. (2001). Orhan Veli'nin Şiiri. *Hürriyet Gösteri*, Temmuz 229, 20-21.
- MEB. (2006). *Türkçe Dersi Öğretim Programı*. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınevi.
- MEB. (2019). *Türkçe Dersi Öğretim Programı*. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınevi

- Narlı, M. (2014). Şiirde Öykü/Öyküde Şiir. *Türk Dili Özel Bölüm: Öyküdeki Şiir-Şiirdeki Öykü*, CVII (751), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Necatigil, B. (2004). *Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü*. İstanbul: Varlık Yayınları.
- Oral, Z. (1988). Edebiyatımızdan on insan bin yaşam: Fazıl Hüsnü Dağlarca. *Milliyet Sanat Dergisi Edebiyat Ekleri*, s. 2-8.
- Sever, S. (2013). *Çocuk Edebiyatı ve Okuma Kültürü*. İzmir: Tudem Yayıncılık.
- Tokcan, F. (2017). Fazıl Hüsnü Dağlarca'nın Çocuk Şiirlerinin Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya, Türkiye.
- Tökel, D. A. (2014). Şiir Katar Öykü Katlanır: Divan Şiirinde Şiir-Öykü. *Türk Dili Özel Bölüm: Öyküdeki Şiir-Şiirdeki Öykü*, CVII (751), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2011). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.